

HALK GASTRONOMİSİ

Halk Gastronomisi

Motif Vakfı Yayınları
Sıra No: 22

Editörler
Mehmet AÇA - Ömür CEYLAN - Sezen GÜNGÖR

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

Sayfa Tasarımı
Hüseyin Özkan

ISBN: 978-975-9049-35-5
Aralık 2022

Motif Vakfı Adres:
Derviş Ali Mah. Kariye Yağhane Sk. No:5
Edirnekapı - Fatih - İSTANBUL
Tel: 0 212 531 61 68
Faks: 0 212 635 52 43
Web: www.motifvakfi.com.tr
E-mail: motif@motifvakfi.com.tr

HALK GASTRONOMİSİ

Editörler

Mehmet AÇA - Ömür CEYLAN - Sezen GÜNGÖR



İçindekiler

SUNUŞ	11
Prof. Dr. Ömür CEYLAN	
OSMANLI METİNLERDE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	15
TARİHSEL TIP YAZMALARINDA DENİZ MAHSULLERİ.....	17
Prof. Dr. Şaban DOĞAN	
MURÂD-NÂME'DE YEME-İÇME, MİSAFİRLİK ADAP VE ERKÂNI.....	41
Prof. Dr. Aysun SUNGURHAN	
ÂB-I HAYÂT KAVRAMININ BİR LEZZET BELİRLEYİCİSİ OLARAK KULLANILMASI ÜZERİNE	57
Doç. Dr. Aslıhan DİNÇER	
HALKBİLİMSEL METAETİK KURAM İLE EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİNDE ERGONOMİK GASTRONOMİ	67
Dr. Sacide ÇOBANOĞLU	
OSMANLI MUTFAĞININ ŞİİRDEKİ İZLERİ: KUŞLAR.....	81
Arş. Gör. Ekim Ortaç ULUDÜZ	
LALE DEVRİ DİVANLARINDA HELVA SOHBETLERİ.....	93
Duygu DİKİCİ	
TÜRK DÜNYASINDA YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	103
SURİYE TÜRKMEN TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA EKMEK/ ÇÖREK DENK ÇİFTİ VE BUNUN BİR DİL ÖLÇÜTÜ OLARAK GÖRÜNÜMÜ	105
Prof. Dr. Hülya ARSLAN - EROL - Atanur ÖZDEMİR	

TÜRKMEN YEMEKLERİ MIKLA (MIHLA-MÜLÜKÜ) VE ÇİLLİ (ÇİRLİ) HAKKINDA.....	125
Öğr. Gör. Dr. Ebru BİRKAN AKHAN	
UYGUR MUTFAK KÜLTÜRÜNDE ŞİFA AMACIYLA YAPILAN YEMEKLER.....	133
Arş. Gör. Kamile SERBEST	
UYGUR HALK MUTFAĞINDA TÖREN YEMEKLERİ	143
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba GÖNEL SÖNMEZ	
DELİORMAN (BULGARİSTAN) TÜRK KÜLTÜRÜNÜN TARİHSEL SÜREÇTE İÇİNDEN GEÇTİĞİ POLİTİK, EKONOMİK, SOSYO-KÜLTÜREL SÜREÇLER VE GÖÇMENLİK DENEYİMİ BAĞLAMINDA Y EMEK KÜLTÜRÜ	161
Doç. Dr. Zehra KADERLİ	
KIBRIS'TA "MACUN" KÜLTÜRÜ.....	179
Dr.Öğretim Üyesi Zekiye ÇAĞIMLAR	
TÜRK DÜNYASI MASALLARINDA OLAĞANÜSTÜ OLUMSUZ TİPLERDE YEME-İÇME.....	197
Öğr. Gör. Mehtap MÜÇÜK	
TÜRK DÜNYASI DESTANLARINDAKİ GEÇİŞ DÖNEMİ UYGULAMALARINDA YEME-İÇME KÜLTÜRÜ....	207
Öğr. Gör. Dr. Özlem ÖZDEMİR	
PSİKOMOTOR ÖNERMELERE DAYALI ETNO-GASTROPEDAGOJİ ÖĞRETİMİNDE TÜRKMENSABRA MASALLARININ KURUMSAL BAĞLAMI	223
Recep KOÇAK	
ANADOLU'DA YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	235
COĞRAFYA VE BESLENME KÜLTÜRÜ İLİŞKİSİ: TÜRK MUTFAĞI ÜZERİNE BİR OKUMA DENEMESİ....	237
Prof. Dr. Mehmet EROL	
TARIM TOPLUMLARINDA İŞGÜCÜ VE BESLENME TUTUMU İLİŞKİSİNDEKİ DEĞİŞİM: KONYA İLİ KARATAY İLÇESİ SÜRÜÇ KÖYÜ/ MAHALLESİ ÖRNEĞİ.....	251
Prof. Dr. Mehmet AÇA	
ETNİK KÖKENLERİN MUTFAK KÜLTÜRÜNE ETKİLERİ ARTVİN ÖRNEĞİ	261
Ayşe ÇELİK KAN	
GÖKÇEADA MUTFAĞI'NIN KARBON AYAK İZİNİN BELİRLENMESİ.....	277
Rükiye ALBAYRAK - Dr. Öğr. Üyesi Ayşe SÜNNETÇİOĞLU	

GELENEKTEN KENT İMGESİNE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜM: OSMANİYE BAYRAM KÖMBESİ.....	291
Ayşe UĞURELİ	
HATAY GASTRONOMİSİNDE SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI	305
Prof. Dr. Bülent ARI - Öğr. Gör. Dr. Zehra ANAZ	
TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA KAHVEHANELERDE YEME İÇME KÜLTÜRÜ: ANTAKYA ÖRNEĞİ	321
Cemil Murat KURU - Doç. Dr. Gönül REYHANOĞLU	
ŞANLIURFA GELENEKSEL MUTFAK KÜLTÜRÜ	349
E. Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU	
GÖÇLERLE OLUŞAN MUTFAK: GÖKÇEADA.....	373
Ceren AYCIBİN GİRGIN - Prof. Dr. Ferah ÖZKÖK - Doç. Dr. Serdar SÜNNETÇİOĞLU	
ADANA SOKAK LEZZETLERİNDEN BİR ÖRNEK: SAKATAT YEME KÜLTÜRÜ	401
Öğr. Gör. Dr. İsmail ŞENESEN	
YİYECEK-İÇECEK BAĞLAMINDA YOKSULLUĞUN ÇUKUROVA FOLKLORUNA YANSIMALARI	415
Dr. Halil İbrahim TOPALAK	
ISPARTA'NIN YEMEK KÜLTÜRÜ VE BİR DİLEK TUTMA RİTÜELİ ACELEÇİ BACI HELVASI.....	429
Fatma Koçer ERTÜRK - Prof. Dr. Halil Altay GÖDE	
HATAY'DA ZEYTİN VE ZEYTİN ÜRÜNLERİNİN MUTFAKTA KULLANIMI	441
Prof. Dr. Saime KÜÇÜKKÖMÜRLER - Arş. Gör. Firuze CEYLAN - Bekir TEMİZKAN - Senanur KAYA	
BAKLAVA MÜZESİ: GAZİANTEP'TE BİR UYGULAMALI HALK BİLİMİ ÖRNEĞİ OLARAK	
MİLLET HAN BAKLAVA	457
Gökhan KARABUDAK	
İCAT EDİLEN GELENEK ÖRNEĞİ: BOLU ÇİKOLATASI VE BOLÇI.....	471
Metin İPEK	
TOPLUMSAL HAYAT VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ.....	481
TÜRK KÜLTÜRÜNDE YEMEK VE STATÜ	483
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ - Songül ERMEÇLİ	
TÜRK KÜLTÜRÜNDE KUT AKTARMA YOLU OLARAK YİYECEKLER VE İÇECEKLER	501
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ- Emine TAŞ	

GASTRONOMİ VE MİTOLOJİ.....	525
Dr. Öğr. Üyesi Osman ÇAVUŞ- Arş. Gör. Ayşen ERTAŞ	
GELENEKSEL BİR KUTLAMA: "ÇÖREK BAYRAMI"	541
Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI	
GEÇİŞ DÖNEMLERİNİN ORTAK TADI: İKİ DİN BİR KILIÇE.....	567
Doç. Dr. Hatice Kübra UYGUR	
TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDEKİ YİYECEK VE YEMEK BEREKETİYLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	587
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aycan AYDOĞAN	
BİR TÖREN VE TOPLUMSALLAŞMA YEMEĞİ OLARAK TİRİT.....	605
Dr. Öğr. Üyesi Ömer KIRMIZI	
BİR PROTOKOL YEMEĞİ "AŞTA": DÜZCE ÖRNEĞİ.....	617
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ŞAHİN	
İNANÇ VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	627
FÜTÜVVETNAMELERİN TANIKLIĞINDA GEÇİŞ DÖNEMLERİNİN SİMGESEL YİYECEĞİ HELVA.....	629
Prof. Dr. Aynur KOÇAK - Doç. Dr. Meriç HARMANCI	
BEKTAŞİ SOFRASININ MADDİ VE MANEVİ BOYUTLARI	645
Ali Rıza ÖZDEMİR	
ANADOLUDAN BİR KÖŞE:DERSİM ALEVİLERİ YEMEK KÜLTÜRÜNDE NİYAZ	661
İlknur DEMİRBAĞ	
HALK HEKİMLİĞİ VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	671
ZEYTİNİN HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARINDA KULLANIM ALANLARI	673
Prof. Dr. Bülent ARI - Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Burak TÜRKYILMAZ	
İNANÇ VE PRATİKLER BAĞLAMINDA MİTİK VE BÜYÜSEL BİR BESİN: TUZ	689
Doç. Dr. Ali Osman ABDURREZZAK	
SAĞALTMA OCAKLARININ TEDAVİ UYGULAMALARINDA PERHİZ.....	703
Doç. Dr. Recep TEK	

KAYITLARA YANSIYAN YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	719
100 YIL ÖNCE 100 YIL SONRA: "BUĞDAY" VE TARİHİN TEKERRÜRÜ	721
Prof. Dr. Yasemin MUMCU	
GASTRONOMİ AÇISINDAN TULUM PEYNİRİNİN SINIFLANDIRILMASI	729
Dr. Öğretim Üyesi Hatice ER	
EDEBİYAT VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	741
YAŞAR KEMAL'İN "DAĞIN ÖTE YÜZÜ" ADLI ÜÇLEMESİNDEN HAREKETLE MEVSİMLİK GÖÇÜN GASTRONOMİK GÖRÜNÜMÜ	743
Prof. Dr. Aktan Müge ERCAN	
MANİLERDE YİYECEK SİMGEÇİLİĞİ	761
Dr. Öğr. Üyesi Emrah TUNÇ	
HATAY MASALLARINDA "YEME-İÇME KÜLTÜRÜ" ÜZERİNE BAZI TESPİTLER	783
Leyla Funda ARSLANTAŞ - Doç. Dr. Gönül REYHANOĞLU	
ÂŞIK ŞİİRLERİNDE YEMEK KÜLTÜRÜ	799
Yarem İFLAZOĞLU	
TANITIM, TURİZM VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	811
SÜRDÜRÜLEBİLİR GASTRONOMİ VE TURİZM BAĞLAMINDA ADANA LEZZET FESTİVALİNE BİR BAKIŞ....	813
Prof. Dr. Refiye OKUŞLUK ŞENESEN	
GASTRODİPLOMASI VE HATAY MUTFAĞI: YARATICI ŞEHİR HATAY'IN GASTRODİPLOMATİK İMKÂNLARI	831
Doç. Dr. Süleyman FİDAN - Doç. Dr. Sertan ALİBEKİROĞLU	
GASTRONOMİK KÜLTÜRÜN ŞEHRİN PAZARLANMASINA VE MARKALAŞMASINA ETKİSİ.....	849
Öğr. Gör. Dr. Kader EROL	
KORE MUTFAĞI TANITIMI ÜZERİNE BİR İNCELEMESİ	861
Hyunjoo Park	
GÜZEL SANATLAR VE YEME-İÇME KÜLTÜRÜ	877
MADIMAK TÜRKÜSÜ VE MADIMAK HALAYI	879
Öğr. Gör. Nilay YANALAK KARASU	
GASTRONOMİNİN GÖRSEL ŞÖLENİ: ÇİNE SANATINDA GIDA ÜRÜNLERİNİN UYGULANMASI	887
Öğr. Gör. Serap YILDIRIM GEREN	

MANİLERDE YİYECEK SİMGEÇİLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Emrah TUNÇ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Özet

Sözlü edebiyat verimlerinden olan ve farklı Türk toplulukları arasında başka başka isimlerle anılan maniler; sahip oldukları kimi özellikleri nedeniyle anonim halk şiirinin en temel formu olarak kabul edilirler. İstisnâ durumlar olmakla birlikte genellikle yedi/sekiz heceli dört dizeden meydana gelen ve yaygınlık açısından diğer nazım türlerinden farklı bir yere konumlanan maniler, hayata dair her türden duygunun ustalıklı ifade edildiği bütünlüklü şiir parçalarıdır. Bu bakımdan birçok farklı meseleyi “konsantre” bir biçimde alımlayıcılara sunan manilerin, küçük hacimlerine rağmen uzmanlık gerektiren bu işlemi esasında dili sanatsal bir şekilde kullanmalarına; yani simgeleştirme kabiliyetlerine borçlu oldukları anlaşılır. En genel anlamıyla simgeleştirme; bir im veya işaretin kendisi dışındaki şeyleri, değerleri veya önermeleri temsil edecek şekilde kullanımı olarak tanımlanabilir. Bu itibarla manilerin, sınırlı bir hacme sahip olmalarından dolayı her şeyi uzun uzadıya anlatmak yerine dili oldukça tutumlu bir şekilde kullanarak simgelere başvurdukları ve bunu yaparken ise çoğunlukla yiyeceklere yöneldikleri görülür. Dolayısıyla gastronomi kültürü açısından belirli değerlere sahip olan yiyeceklerin, mani evreninde basit analogilerin ötesine geçen simgelere evrildikleri ve bu hâllerıyla kültürel yapıyı anlamak için adeta birer anahtar işlevi gördükleri anlaşılmaktadır. Bu açıdan bu çalışma, 16 araştırmacı tarafından muhtelif zamanlarda ülkemizin farklı bölgelerinden derlenen yaklaşık 3000 maniye tarayarak maniler içerisinde yer alan başlıca yiyeceklerin (tahılların, meyve ve sebzelerin) simgesel anlamlarını, Seyfi Karabaş’ın önerdiği “bütüncül yöntem”i kullanarak çözümlemeyi denemiş ve bu yiyeceklerin simgesel bir envanterini –bir makalenin imkân verdiği ölçüde- çıkartmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manî, Yiyecek, Simgecilik, Bütüncül Yöntem, Seyfi Karabaş.

FOOD SYMBOLISM IN “MANIS”

Abstract

Manis, which are among the products of oral literature and are known by other names among different Turkic communities, have been accepted as the most basic form of anonymous folk poetry due to some of their characteristics. Although there are exceptional cases, manis which usually consists of four lines with seven/eight syllables and is located in a different place from other types of poetry in terms of prevalence, are complete pieces of poetry in which all kinds of feelings about life are skillfully expressed. In this respect, despite the small volume of manis that present many different issues to their consumers in a “concentrated” way, it is understood that they owe this process, which requires expertise, to their artistic use of language, that is, to their ability to symbolize it. In its most general sense, symbolization can be defined as the use of a sign to represent things, values, or propositions other than itself. In this respect, it is seen that manis resort to symbols by using language in a very frugal way instead of explaining everything at length due to their limited volume, and while doing so, they mostly turn to food. Therefore, it is understood that foods, which have certain values in terms of gastronomic culture, have evolved into symbols that go beyond simple analogies in the mani universe and that they serve as keys to understanding the cultural structure as such. In this respect, this paper has been prepared by 16 researchers from different regions of our country at various times by scanning approximately 3000 manias and tried to analyze the symbolic meanings of the main foods (cereals, fruits and vegetables) in the manias by using the “holistic method” proposed by Seyfi Karabaş and tried to make a symbolic inventory of these foods – as much as an article allows.

Keywords: Mani, Food, Symbolism, Holistic Method, Seyfi Karabaş.

GİRİŞ

Genellikle her dizesi yedi heceli kıtalardan meydana gelen maniler, gerek Anadolu’da ve gerekse diğer Türk coğrafyalarında sıklıkla kullanılan bir nazım türüdür. Eğlence yerlerinde, kırlarda ve özellikle Hıdırellez günlerinde çokça söylenen manilerin; eski İstanbul hayatında önemli bir yere sahip olan semai kahvehanelerinde usta maniciler tarafından icra edildikleri bilinir (Yağmurdereli, 1963: 6). Diğer taraftan bayram, düğün ve panayır gibi coşkun topluluklarda da söylenen manilerin; sözgelimi tarlada çalışan kadınlara erkekler tarafından çapkınlık ya da takılmak amacıyla söylendikleri dahi görülmektedir (Göksu, 1996: XVII). Bu bakımdan söylenmek için belirli bir nedene veya ritüele ihtiyaç duymayan bu küçük yırların, anlık ihtiyaçlara göre şekillendikleri ve herhangi bir konuyu dile getirebildikleri anlaşılmaktadır.

Şükrü Elçin, her türlü hayat hadiselerini konu alabilen bu “eserciklerin” ilk iki mısraının duygu, düşünce ve hayalin adeta girişi sayılabileceğini ve asıl konunun son iki mısraıda karşımıza çıktığını dile getirir. Bu itibarla manilerde dile getirilen asıl temlerin başında aşk ve sevginin birinci sırada yer aldığını ifade eden Elçin, kimi sosyal baskıların altında kalmış olan arzu ve emellerin de yine bu şiirlerde karşımıza çıkabileceğini söyler (Elçin, 1990: 7)¹. Başgöz ise bu argümana paralel olarak, bu şiirlerin yukarı sınıflarda sanat endişesi parantezinde ele alındıklarını; ancak içinde doğup geliştikleri halk kitleleri arasında başka türlü yorumlandıklarını ifade eder. Örneğin bir taşra delikanlısının sevgilisine çok defa maniler aracılığıyla açıldığını dile getiren Başgöz; böylelikle cinsiyetler arasındaki diyalogları sınırlayan toplumun, maniler aracılığıyla yasakları bir nebze olsun gevşettiğine işaret eder (Başgöz, 1957: 8). Benzer biçimde, manilerin söylenmesi uygun olmayan veya söylendiği takdirde saygısızlık olarak addedilebilecek olan bazı fikir ve sözlerin dile getirilmesinde çokça kullanıldıklarını söyleyen Ögüt Eker de en temek düzeyde bu yırların iletişimsel işlevlerine vurgu yapmaktadır (Ögüt Eker, 1999: 989).

Bu bakımdan yukarıda düşüncelerine yer verdiğimiz araştırmacıların da belirttiği üzere, manilerin gerçekten de halk hayatında iletişimsel açıdan büyük

¹ Manileri konularına gören tasnif eden Doğan Kaya, bu konuları 25 alt başlık içerisinde ele almıştır. İlgili sınıflandırma için bkz. (Kaya, 1999: 30-81).

fonksiyonlar üstlendikleri ve doğrudan ifade edildiğinde belki de infiale yol açabilecek olan pek çok meseleyi (örneğin sevi ilişkileri veya cinsellik gibi konuları) ustalıklı dile getirdikleri görülmektedir. Böylesi önemli bir iletişim işlevini yerine getirirken ise “örtmece”lerden yararlanmak zorunda olan manilerin; hâliyle söz konusu meseleleri dillendirirken uygun *simgeler*² kullanmaları gerekmiştir. Bu simgelerin ise hemen bütün dünyada olduğu gibi çoğunlukla yiyeceklerden (yani meyveler, sebzeler veya diğer gıdalardan) seçilmesi, esasında hiç de şaşırtıcı olmasa gerektir.

Cinselliğin, cinsiyetin ve yaşın simgesel olarak ifade edilmesinde yiyecek kullanımının dünya genelinde oldukça yaygın bir eylem olduğuna işaret eden Andrievskikh; kültürler ve çağlar boyunca yiyecek simgelerinin, insanların yarattığı tüm semboller içerisinde aslan payına sahip olduğunu ve bu simgelerin bir yandan iletişim işlevi üstlenirken diğer yandan ise mesajların içeriklerini şekillendirdiğini ifade etmektedir (Andrievskikh, 2014: 137). Bu bakımdan özellikle sevi ilişkilerine odaklanan ve bastırılmış birtakım arzuları dile getiren manilerin (ve elbette onlarla birlikte diğer birçok folklor ürününün) esasında bu türden konuları dile getirirken yiyeceklerden yararlanmaları, Abalı'nın deyişiyle “kaçınılmaz hâle gelmektedir” (Abalı, 2021: 64).

Bu kapsamda bu çalışma, manilerimizde kaçınılmaz hâle gelen söz konusu yiyecek simgeçiliğine odaklanacak ve özellikle Seyfi Karabaş'ın fikirlerinden ve onun dile getirdiği *bütüncül yöntemden*³ hareketle bu simgeleri yorumlamaya

² Pek çok sözlük içerisinde “simge”; kendisi dışındaki şeyleri, değerleri veya önermeleri temsil eden veya onların yerini tutacak şekilde kullanılan im veya işaretlere gönderme yapacak şekilde tanımlanmıştır. (Söz konusu tanımlamalar için bkz. Koca, 2012: 8-14). Ancak böylesi retorik bir açıklamanın ötesine geçildiğinde simge; özellikle ad kategorisinden çıkıp eyleme dönüştüğü anda, insan zihninin en temel edimlerinden birini ifade eden hayati derecede önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Zira insanı insan kılan veya onu diğer canlı türlerinden ayıran örgütlenme kapasitesinin altında, onun devasa miktarda bilgiyi depolama ve iletme becerisi; yani nesneleri veya durumları “simgeleştirmesi” ve onları “simgesel” bir biçimde ifade etme yeteneği yatar. Bu bakımdan sözlüklerdeki “basit” tanımını fazlasıyla aşan bu terimin, özellikle eylem hâline geldiği anda, konuşulan dil ile birlikte insana ait hemen her kültürel faaliyetin temelinde yer alan oldukça nüanslı ve karmaşık bir işlemi ifade ettiği anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin olarak bkz. Koca, 2017: 532-533; Mirzaoğlu, 2018: 252-253).

³ Kültürel dünyayı kendi içerisinde anlamlı bir dizge olarak gören ve öğeleri arasında çelişkili anlamların barınmayacağını ileri süren Karabaş; “*Bir budunbilgisel ürünün açıklanmasında kullanılabilecek ilgili veriler; söz konusu ekinde bulunan öbür budunbilgisel ürünlerde bulunur*” diyerek “bütüncül yöntem”in esaslarını açıklamış olur (Karabaş, 1999: 183). Bu bakımdan bir simgenin, farklı folklorik öğeler içindeki anlamlarını göz önünde tutarak yapılan yorumlama işlemini, kısaca “bütüncül yöntem” olarak tanımlayabiliriz. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. (Karabaş, 1999: 35-49).

çalışacaktır. Bunu yaparken ise tıpkı Karabaş gibi simgeleri iliştikleri anlam çerçevelerine göre çeşitli kümelere ayıran bu makalenin; en nihayetinde bu kümeler üzerinden mani evrenimizde kullanılan yiyecek simgelerinin doğasına dair genel bir çıkarım yapmayı hedeflediği söylenebilir.

Simge Kümesi: Tahıllar ve Baklagiller (Buğday-Arpa-Mercimek-Nohut)

Yaklaşık 10 bin yıl kadar önce “Bereketli Hilal” denilen coğrafyada gerçekleşen tarım devrimine dayanan buğdayın, en temel besin maddesi olarak kullanılmasının yanı sıra gerek paganlığa dayanan antik medeniyetler ve gerekse çağdaş toplumlar açısından önemli bir bereket sembolü olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan evrensel bir anlama sahip olan buğdayın, Akarpınar’ın deyişiyle tarıma ve dolayısıyla yaşama; yani bir anlamda berekete ilişkin bir motif olarak hemen bütün kültürlerde sembolik olarak kullanıldığı görülür (Akarpınar, 2000: 179). Sanat tarihçileri, özellikle Çatalhöyük dolaylarından çıkarılan ve M.Ö. 6500’e tarihlendirilen bazı eserlerden hareketle buğdayın cinsellik, doğurganlık, kadınlık, üreme, soy ve bereket gibi kavramların simgesi olduğunu ileri sürmüşlerdir (Altier, 2022: 32).

Türk kültürü özelinde de benzer bir anlama sahip olduğu anlaşılan buğday, Altay şamanlığı da dâhil olmak üzere pek çok inanç ve ritüellerde karşımıza çıkar. Yine Altier’in Anohin’den aktartığına göre Altay Türkleri, ölmüş olan büyük şamanların mezarları üzerine birer demet buğday ve arpa asarlar (Altier, 2022: 36). Ayrıca Orta Asya’da, Aşkabat’taki kazılarda ortaya çıkan pek çok bulununun üzerinde; Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde ve Osmanlı’ya ait çini süslemelerinde de buğday başaklarının birer motif olarak işlendiği görülmektedir (Ceyhun Sezgin ve Bülbül, 2017: 1082). Roux ise Güney Sibiryaya kavimlerine ait bir hikâyede, bir kadının iki buğday tanesi yiyerek gebe kaldığına işaret ederek buğdayın sadece süslemelerde değil; esasında inanç ve ona ilişkin anlatılarda nasıl bir yere sahip olduğunu göstermeye çalışmıştır (Roux, 2005: 284).

Bu bakımdan kültürümüzde özellikle kadın cinsiyelikle birleştirilen ve doğurganlığı, bereketi ve cinselliği anıştıran buğdayın; manilerde de benzer bir anlamı simgelediği görülür. Nitekim sahadan derlenen manilere göz attığımızda, buğdayın kadın cinsini ve onunla bağlantılı olarak gerçekleşen/yaşanan sevi ilişkilerini simgelediği anlaşılır. Örneğin aşağıda yer alan örnekler içerisinde bu anlamın oldukça açık bir biçimde vurgulandığı görülmektedir.

1. <i>Adana'dan aşağı</i> <i>Kırmızı buğday başağı</i> <i>Öpüşmeden iş çıkmaz</i> <i>Sıyır donu aşağı</i> (Uğurlu, 2018: 447)	2. <i>Güzellerin başısın</i> <i>Gözlerimin yaşısın</i> <i>Ben buğday tanesiyim</i> <i>Sen değirmen taşısın</i> (Çelik Peker, 2018: 68)	3. <i>Ak buğdayım buğdayın</i> <i>Sereyin gorudayın</i> <i>Seniñ gibi nazlı yar</i> <i>Ben nasıl unudayın</i> (Savaş, 2016: 161)	4. <i>Ah buğdayım buğdayım</i> <i>Yıkayım kurudayım</i> <i>Bende gönün yoğusa</i> <i>Haber et onudayım</i> (Kaya, 1996: 324)
--	---	---	---

Buğdayla aynı simge kümesi içinde değerlendirdiğimiz arpanın ise yine ona benzer biçimde kadınları simgelediği söylenebilir. Ancak buğdaydan farklı olarak arpanın, uzunca bir süre emek verilmiş fakat karşılığı alınamamış (sonuca kavuşturulamamış) olan bir sevdayı simgelediği de anlaşılmaktadır. Nitekim Erzincan yöresinden derlenen bir türküyü (*Arpa ekтім evlek evlek / Dadandı kara leylek / Dedim ki murad alım / Koymadı zalım felek*) beraber düşündüğümüzde, manilerde geçen arpanın emek verilen fakat karşılığı alınamayan bir sevdayı simgelediği anlaşılmaktadır. (7 ve 8. manilerde olduğu gibi zaman zaman bu anlamın dışına çıkıldığı ve arpanın doğrudan cinsel bir çağrışım yaptığı da görülmektedir.) Aşağıdaki örnekler arpanın bu anlamını görebilmek için oldukça elverişli bir tablo çizerler.

5. <i>Arpa ekтім ot bitti</i> <i>Dalında bülbül öttü</i> <i>Ne yapak komşu kıızı</i> <i>Emekler boşa gitti</i> (Uğurlu, 2018: 460)	6. <i>Arpa ehtim ot pitdi</i> <i>Dalında bülbül ötdü</i> <i>Ötme bülbül ötme</i> <i>Yârim elimden getdi</i> (Aslan, 2013: 46)	7. <i>Arpa buğday teneler</i> <i>Bir kız gördüm un eler</i> <i>Keten gömlek sıkıyor</i> <i>Titireşir memeler</i> (Çelik Peker, 2018: 66)	8. <i>Arpalar destesiyim</i> <i>Güzeller hastasıyım</i> <i>Yâr memen eğri bitmiş</i> <i>Ben onun ustasıyım</i> (Yolcu, 2011: 146)
---	--	---	--

Yine bu simge kümesi içerisine yerleştirdiğimiz mercimek ve nohudun ise arpanın simgesel anlamına paralel olarak, sevi ilişkilerine gönderme yapacak şekilde kullanıldığı (dilimizde sıkça kullanılan “*mercimeği fırına vermek*” deyişi esasında bu simgenin anlamına uzaktan işaret eder); ancak bunların çoğunlukla özlem ile ayrılığı çağrıştırdıkları anlaşılmaktadır. (Örneğin Muammer Uludemir tarafından Mihallıççık bölgesinden derlenen bir türkü (*Mercimek aldım pişmez / Bu gençlik ele geçmez / Her yiğidin sevdiği / O da kendine düşmez / Alay mı uy / Ayrı düştük kavuşmamız kolay mı uy...*) bu anlamı destekler niteliktedir. Derlemeyle ilişkin bkz. Ülker, 2021: 131). Diğer taraftan bu iki simgenin hangi cinsiyeti imlediği ise kısmen belirsiz bir tablo çizer. Ayrıca söz konusu sevi ilişkileri dışında, özellikle mercimeğin 10. manide olduğu gibi aile fertleri için duyulan özlemi de çağrıştıracak şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

9 <i>Mercimek dallanıyor Dallanıp sallanıyor Benim sevdiğim oğlan Askere yollanıyor</i> (Uğurlu, 2018: 558)	10. <i>Mercimekten aşım var Ne belalı başım var Karlı dağlar ardında Ormancı kardaşım var</i> (Uğurlu, 2018: 558)	11. <i>Bizim evin ardında Nohut harman olur mu Başkasını sevmişsin Benden derman olur mu</i> (Yolcu, 2011: 291)	12. <i>Bir tarla nohut ektim Kavurmayalım yârim El ağzına bakıp da Ayrılmayalım yârim</i> (Kuru, 2006: 55)
---	---	---	--

Simge Kümesi: Meyveler ve Yemişler (Elma-Armut-Ayva-Nar-Şeftali-Dut-Fındık-İncir-Kiraz-Üzüm-Zeytin-İğde-Ceviz)

Pek çok mani içerisinde geçen elmanın, sevi ilişkilerine gönderme yapacak şekilde kullanılan çok yönlü bir simge olduğu görülür. Onun bu çok yönlü tarafını, Türk halk kültürü içerisindeki geniş kullanım alanıyla birlikte yorumlamak gerekir. Cemiloğlu, halk hikâyelerinde bir derviş veya Hızır tipi aracılığıyla çocuğu olmayan padişahlara verilen elmaları “zürriyet motifi” olarak nitelemiş ve dolaylı olarak elmanın cinsel bir simge olduğunu anıştırmıştır (Cemiloğlu, 1995: 178-189). Elmayı halk hekimliği açısından ele alan Şimşek ise örneğin bazı yörelerde damat tarafından gelinin başına atılan elmanın böylesi bir anlama geldiğini kabul eder. Ancak diğer taraftan elmanın, cenazelerden dinî törenlere veya okuntu olarak gönderilmesinden dil öğrenmeye kadar çeşitli kullanım alanlarına dikkat çeken Şimşek’in; esas olarak bu meyveyi halk hekimliği uygulamaları içerisinde ele aldığı ve onu “ölümsüzlük ilacı” olarak nitelediği görülmektedir (Şimşek, 2008: 193-204).

Görece elmayı daha geniş bir perspektif içinden ele alan Altun ise onun Anadolu’da bolluk, bereket ve üreme simgesi olarak kullanıldığını ve sağaltma-iletişim işlevlerine sahip olduğunu söylemektedir. Bu bakımdan birçok farklı folklorik ögenin içinde kullanılan bu simgeyi çeşitli açılardan ele alan Altun, içerisinde elma geçen bazı mani örneklerine de değinmiştir (Altun, 2008: 263, 272-274). Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde elmanın bir motif olarak kullanımını değerlendiren Daşdemir ise onun kutsallığına, gizli dilin sembolü olduğuna ve okuntu olarak kullanılmasına dikkat çeker (Daşdemir 2015: 96). Pervin Ergun (2005: 318) ve ona benzer şekilde Cafer Özdemir (2018: 320) ise kimi kaynaklar içerisinde hayat ağacı olarak bilinen kozmik ağacın, elma ağacı olarak nitelendirildiğini ifade ederler. Mehmet Aça ise elma ile yaratılış miti arasında bağlantı kurar ve Törüngey’in karısı Eje’nin yediği yasak meyvenin elma olduğunu; bu yüzden gebelik ile elma arasında sıkı bağlantıların olduğunu ifade eder (Aça, 2005: 13). Elmayı dünya masallarında evrensel anlamlarıyla ele almaya çalışan Akyıldız Er-can ise onun baştan çıkartmayı, yaşağı çiğnemeyi, cinselliği, doğurganlığı, aşkı,

sevgiyi ve hayat vermeyi simgelediğini dile getirmektedir (Akyıldız Ercan, 2017: 1058).

Elmayla birlikte nar, portakal, ayva ve armudun kültürümüzde aynı simge kümesine ait olduğunu ifade eden Karabaş, bütün bu yemişlerin esasında sevi ilişkilerini ve çoğunlukla kadınları simgelediğini söyler (Karabaş, 1999: 375). Gerçekten de Anadolu'nun çeşitli yörelerinden derlenen manilere göz attığımızda, bütün bu meyvelerin en temel düzeyde sevi ilişkilerini ve cinselliği çağrıştıracak şekilde kadın bedeniyle özdeşleşen kimi anlamları çağrıştırdıkları görülmektedir. Örneğin içerisinde (ilk yarılarında) elma geçen manilerin, ikinci yarılarında açık bir biçimde bu anlamı vurguladığı görülür. Bu bakımdan manilerin yapısal açıdan ne şekilde kurgulandığına da işaret eden bu durumun, aşağıdaki örneklerde açıkça sergilendiği anlaşılmaktadır.

13. <i>Elmayı bütün dildim</i> <i>Çamura düştü sildim</i> <i>Ben yârin kıymetini</i> <i>Gittikten sonra bildim</i> (Uğurlu, 2018: 499)	14. <i>Elma attım geline</i> <i>Aldı soktu beline</i> <i>Yemesini bilmiyor</i> <i>Verdi çocuk eline</i> (Öcal, 1993: 83)	15. <i>Suya giderim suya</i> <i>Elmayı soya soya</i> <i>Seni gavurun gızı</i> <i>Öpsene doya doya</i> (Çelik, 2005: 135)	16. <i>Elmayı dalda koyan</i> <i>Gözümü yolda koyan</i> <i>Ölmesin de sürünsün</i> <i>Beni bu derde koyan</i> (Gülbeyaz, 1998: 50)
---	---	---	---

Elmaya benzer biçimde, armudun da birçok mani içerisinde sevi ilişkilerini ve özellikle kadını simgeleyecek şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. Pervin Ergun, ağaç kültü üzerine hazırladığı doktora tezinde, armut ağacı altında uyuyan kadının hamile kaldığı bir anlatıyı naklederek esasında armut ile doğurganlık arasında bir bağ kurar (Ergun, 2004: 628). Karabaş'ın yorumu ise bir mani özelinde bu meyvenin erkeği simgelediği yönündedir (Karabaş, 1999: 375). Benzer biçimde Aça da Ahmet Gökbel'in Anadolu Varsakları üzerine kaleme aldığı bir çalışmasına atıf yaparak, kültürümüzde sürekli kız çocuğu doğuran kadınların armut ve erik ağacı taşıyarak erkek çocuk doğuracaklarına inandıklarını dile getirir ve böylelikle esasında armut ve eriğin erkeği simgeleyen yanlarına işaret eder (Aça, 2005: 16-17). Ancak bütün bu verilere rağmen mani evreninin geneli düşünüldüğünde, örneklerin açık bir şekilde armut ile kadın bedeni arasında koşutluk ilişkisi kurduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Turan Demir'in efsane ve mitlerden yola çıkarak armut ile kadın bedeni arasında ilişki kurduğu makalesi de (Demir, 2021) göz önüne alındığında, bu meyvenin elma ile benzer bir anlama geldiği ve kadınları, kadın bedenini yahut sevi ilişkilerini simgelediği söylenebilir.

17. <i>Armutun ağaçları</i> <i>Çiçek açar başları</i> <i>Şekerlenmiş ballanmış</i> <i>Yâr göğsünün uçları</i> (Uğurlu, 2018: 458)	18. <i>Armut dalda burulur</i> <i>Dibinde sular durulur</i> <i>Eller yârim dedikçe</i> <i>Benim kalbim kırılır</i> (Yazıcı, 2019: 90)	19. <i>Armut dali budarum</i> <i>Düşen dali tutarum</i> <i>Memenden akan teri</i> <i>Zehir olsa yutarum</i> (Çelik, 2005: 193)	20. <i>Armut daldan düşer mi?</i> <i>Günden yanı bişer mi?</i> <i>Sevip sevip ayrılmak</i> <i>Şanımıza düşer mi?</i> (Atlı, 2013: 759)
--	--	---	---

Aynı simge kümesi içerisinde yer alan ayvanın da yine kadınlara işaret eden bir simge olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayvanın Anadolu’da diğer pek çok meyveyle birlikte bolluk ve bereketin sembolü olarak alınıldığı düşünülmektedir (Okuşluk Şenesen, 2011: 216). Bu bakımdan maniler içerisinde basit benzetmelerin ötesine geçen ayvanın, tıpkı diğer meyveler gibi kendine ait anlamları olan bir simge olarak kullanıldığı anlaşılır. Karabaş özellikle ayvadan bahsederken, bu meyvenin “güzel bir kadın” simgesi olarak kullanıldığını dile getirir (Karabaş, 1999: 375). Aşağıda yer alan örnekler ise açık bir biçimde bu savları destekler gözükmektedir. (Özellikle 21. mani, ayvanın kadın simgesi olduğuna doğrudan işaret eder.)

21. <i>Ayva sarı nar sarı</i> <i>Ayvaya konmuş arı</i> <i>Genç kızların içinde</i> <i>Ne arar kocakarı</i> (Savaş, 2016: 173)	22. <i>Ayva dibi serindir</i> <i>Kuyu dibi derindir</i> <i>Oğlanın eğlencesi</i> <i>Al duvaklı gelindir</i> (Çelik Peker, 2018: 66)	23. <i>Ayva sarısı yarım</i> <i>Dünya yarısı yarım</i> <i>Sana kısmet olmasın</i> <i>Benden başkası yârim</i> (Kuru, 2006: 52)	24. <i>Kapisının öğunde</i> <i>Ayvalar sararıyı</i> <i>Dedi hayın dişleme</i> <i>Yanağum kararıyı</i> (Çelik, 2005: 394)
--	--	---	---

Kültürümüz içerisinde mitolojik anlamlara sahip olan ve cennet meyvesi olarak bilinen; birçok efsane, masal, halk hikâyesi ve benzeri folklor ürünü içerisinde sembolik anlamlarıyla kullanılan narın ise mani evreninde yine kadınlara iliştilen ve güzelliği temsil eden bir simge olarak kullanıldığı görülür. Ebru Şenocak, narın farklı folklorik ürünler içerisindeki sembolik anlamları üzerine kaleme aldığı makalesinde bu meyvenin olağanüstü güzelliği, züriyeti, bolluk ve bereketi simgelediğini ve halk tarafından türlü dertlere deva olarak görüldüğünü, kötü iyeleri uzaklaştıran bir nazar sembolü olduğunu; aynı zamanda kimi örneklerde ise hayat ağacının nar olarak tasavvur edildiğini söylemektedir (Şenocak, 2016: 228-251). Bu itibarla narın, maniler içerisinde de bu anlamlarına paralel kimi özellikler sergilediği görülür. Nitekim bu meyvenin, pek çok mani içerisinde sevi ilişkilerini ve özellikle güzelliği simgelediği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örnekler bu anlamı pekiştirecek niteliktedir.

25. <i>Dermişem şirin narı</i> <i>Şirin diyerler yarı</i> <i>Hamudan şirin olar</i> <i>Kiçik gardaşın yarı</i> (Abalı, 2020: 138)	26. <i>Bahçenin narı gibi</i> <i>Soğanın zarı gibi</i> <i>Dirhem dirhem erittin</i> <i>Dağların karı gibi</i> (Yolcu, 2011: 206)	27. <i>Çay içinde nar ağacı</i> <i>Gezer iki bacı</i> <i>Böyük şöyle böyle</i> <i>Güççük canlar ilacı</i> (Savaş, 2016: 181)	28. <i>Çepik çepik narım var</i> <i>Bugün bir efkârım var</i> <i>Güzelsu'nun içinde</i> <i>Ela gözli yârim var</i> (Becer, 2006: 44)
--	---	---	---

Bu simge grubu içerisinde yer alan şeftalinin ise yine sevi ilişkilerini, kadınları ve cinsel ilişkileri simgelediği söylenebilir. Özellikle halk hikâyeleri içerisinde âşıkların kavuşmasının hemen ardından kullanılan “*şeftalinin okkasını bin akçeden bir akçeye düştürdüler*” ibaresi göz önüne alındığında, esasında şeftalinin kadın cinselliğini ve bekâreti temsil ettiği görülmektedir. Yine modern Türkiye’de (özellikle argoda) şeftalinin kadın cinsel organını temsil eden bir anlama da sahip olduğu görülmektedir. Bu itibarla manilerde geçen şeftaliyi böylesi bir simgesel anlamda düşünmek herhalde daha doğru olacaktır. Nitekim aşağıdaki örnekler, burada zikredilen yorumları doğrudan destekler niteliktedir.

29. <i>Şeftali dedikleri</i> <i>Şekerdir yedikleri</i> <i>Hiç aklımdan çıkmıyor</i> <i>Yârimin dedikleri</i> (Uğurlu, 2018: 575)	30. <i>Ak üzüm salkımı</i> <i>Gız sen aldın aklımı</i> <i>Bir şeftali virmezsen</i> <i>Helâl itmem hakkımı</i> (Savaş, 2016: 171)	31. <i>Şeftali değer ağlar</i> <i>Dalımı eğer ağlar</i> <i>Eğer ben ağlamıyem</i> <i>Dert derde değer ağlar</i> (Elitok, 2006: 208)	32. <i>Eminem bazar misun</i> <i>Şeftali satar misun</i> <i>Bu soğuk gecelerde</i> <i>Benilan yatar misun</i> (Çelik, 2005: 207)
---	--	--	---

Bu küme içerisine koyduğumuz dutun ise yine aynı dizgenin bir parçası olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Türk kültürü içerisindeki ağaç kütüyle dut ağacı arasında ilişki kuran Gürsoy, dutun mitolojik anlamlarına dikkat çekerek onun evin huzuru, istikbali ve bereketinin sembolü olarak alındığını ifade eder. Bu bakımdan dutun çeşitli inançlar içerisinde tarihsel olarak izini süren Gürsoy, özellikle bu ağacın kutsiyetini ve kimi ritüeller içerisinde kullanış biçimlerini ele alarak bir açıdan sembolik anlamlarına değinmiş olur (Gürsoy, 2012: 49). Işık ise Türklere ağaçla ilgili inanışlar üzerine kaleme aldığı makalesinde dutun kutsal kabul edildiğini ve örneğin Hacı Bektaş Menkıbelerinde bu durumun açıkça görüldüğünü söyler. Ayrıca V. yüzyılda Göktürklerin Hakan soyunun yeraltı Tanrısının makamına dut ağacı diktiklerini ifade eden Işık; bu ağacın etrafında ateş yakılarak kimi ritüellerin gerçekleştirildiğini söylemektedir (Işık, 2004: 98-99). Dolayısıyla kimi yönleriyle kutsal kabul edilen dutun; maniler içerisinde bolluk, bereket ve kadın üçlemesi içerisinde ele alındığı ve yine sevi ilişkilerini simgelediği görülür. Aşağıda yer alan örnekler, açık bir biçimde dutun bu anlamlarına işaret etmektedir.

33. <i>Bahçelerde dut ağacı Oynuyor iki baci Büyüğü derde derman Küçüğü can ilacı</i> (Uğurlu, 2018: 470)	34. <i>Yağmur yağdı islandım Kara duta yaslandım Ben yârimin koynunda Şeker ile beslendim</i> (Emeksiz, 2003: 232)	35. <i>Dut ağacı gırılmış Su dibine durul[muş] Ne darıldın be herif El oğludur sarılmış</i> (Öcal, 1993: 81)	36. <i>Dut altında dut buldum Yâri evlenmiş buldum Evlenirse evlensin Ondan üstünü buldum</i> (Kuru, 2006: 66)
---	--	--	--

Maniler içerisinde kadınları simgeleyen ve yine benzer biçimde sevi ilişkilerine gönderme yapan bir diğer simgenin ise fındık olduğu görülür. Antik çağdan beri bilinen ve Yunan Mitolojisinde (örneğin Hermes’in asası fındık ağacındandır) kendisine yer açan bu meyvenin; Tevrat’ta, eski Çin kaynaklarında ve hatta Uygur Destanı’nda dahi geçtiği bilinmektedir (Duman, 2004: 305). Bu itibarla doğumu, sağlığı, afiyeti ve bolluğu simgelediği anlaşılan bu meyvenin, mani evrenimizde de benzer şekilde kullanıldığı ve yine kadınlara işaret ettiği görülür. Örneğin 37. manide bir erkek, sevgilisine “fındığım” şeklinde hitap eder. Diğer örnekler de bu savı açık bir biçimde destekler niteliktedir.

37. <i>Ah fındığım fındığım Dallarına konduğum Vermedi seni bana Sakalını yolduğum</i> (Uğurlu, 2018: 448)	38. <i>Fındık toplayan gelin Fındık dalda kalmasın Gel biraz konuşalım Hakkım sende kalmasın</i> (Yolcu, 2011: 159)	39. <i>Fındık serdim harmana Darıldın mı yâr bana İkimizin aşkını Yazdıralım fermana</i> (Emeksiz, 2003: 226)	40. <i>Fındık yaprak açmadan Dibi serin olur mu On beş yaşa girmeden Böyle gelin olur mu</i> (Çelik, 2005: 509)
--	---	---	---

Aynı simge kümesi içerisinde yer alan incir ve kirazın da bu anlamları takip ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle incir, pek çok farklı kutsal inancın ve folklorik hikâyenin ortak simgesi olmasıyla dikkati çeker. Kur’an’da bir surenin adı olması (tîn) ve ayrıca üzerine kâsem (yemin) edilmesiyle birlikte kutsallaşan bu meyvenin, Türk kültürü içerisinde genel olarak rızık ve bereket ve ayrıca neslin çoğalmasının sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir (Bulut, 2014: 461). Fakat diğer taraftan Aça, incirin Türk kültürü içinde olumsuz bir anlamının olduğunu dile getirir. Bu itibarla Türk kültüründe kimi ağaçların kut, uğur ve bereket getirdiği düşünülürken özellikle incir ve ceviz gibi kimi ağaçlar ise tedirgin edici bazı özelliklere sahip olarak tasavvur edilir (Aça, 2005: 19). Ancak yine de Aça’nın dile getirdiği olumsuz anlamların, mani evreninde çoğunlukla yer almadığını söylemek mümkündür.

Japon kültüründe “sakura” olarak bilinen kirazın ise yeniden doğuşu simgeleyen bir çiçekli meyve olarak, neredeyse evrensel bir anlama geldiği anlaşılır.

Bu kapsamda Türk kültürü içerisinde de benzer bir anlama sahip olan kiraz meyvesinin, belli ki incirle birlikte yine kadınları, doğumu, sevi ilişkilerini ve güzelliği simgelediği anlaşılmaktadır. Nitekim aşağıdaki örnekler bu yorumları kuvvetli bir biçimde destekler niteliktedir.

41. <i>Yıkadım yeleşimi</i> <i>Asdım incir dalına</i> <i>Sevduğumun gözleri</i> <i>Benzer yavru balhuna</i> (Çelik, 2005: 277)	42. <i>Ağacın dalları var</i> <i>İncirin balları var</i> <i>Yarın yanaklarında</i> <i>Hüda'nın alları var</i> (Kuru, 2006: 45)	43. <i>Eyun başında kiraz</i> <i>Ondan istemesun mi</i> <i>İki öptüğün yerden</i> <i>Bir da dişlemesun mi</i> (Çelik, 2005: 358)	44. <i>Bir dalda iki kiraz,</i> <i>Biri al biri beyaz,</i> <i>İlahi kadir mevlam,</i> <i>O güzeli bana yaz</i> (Yazıcı, 2019: 97)
---	---	---	--

Mitolojik anlamlara sahip olan üzümün ise Türk halk kültürü içerisinde birçok anlama gelen bir sembol olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Şenocak üzümün sembolik anlamları üzerine kaleme aldığı makalesinde bu simgeyi, inançlardan efsanelere ve hekimlik uygulamalarından rüya yorumlarına kadar geniş bir yelpazede yorumlamaya çalışmıştır. Neticede ise üzümün geçmişten günümüze Türk kültürü içerisinde güzelliği, bereketi, aşkı ve sağlığı simgelediğini söyleyen Şenocak; ayrıca onun mitolojik bir meyve olduğu dile getirmiştir (Şenocak, 2007: 172). Öte yandan üzümün dünya mitolojilerinde, örneğin Dionysos inancının merkezinde yer aldığını söyleyen Sağlam Çalışkan ve Çalışkan çifti ise bu inancın Türk kültürü özelinde de izleri olduğuna ve söz konusu meyvenin güzellik, bereket, kan, can, aşk ve sağlığın sembolü olarak yorumlandığına dikkat çekmiştir (Sağlam Çalışkan ve Çalışkan, 2018: 4-5). Bu bakımdan üzümün mani evrenimiz içerisinde de benzer bir anlama gelecek şekilde kullanıldığını söylemek mümkündür. Ancak anlaşılan o ki diğer tatlı meyvelerden farklı olarak üzüm, ayrılığa ve kedere içkin bir anlama iliştilir. Gerçekten de sahadan derlenen maniler arasında içerisinde üzümün geçtiği hemen her mani, ayrılıktan ve kederden dem vuruyor gibidir. Aşağıdaki örnekler bu argümanı destekler niteliktedir.

45. <i>Asmada üzüm kaldı</i> <i>Yemedim gözüm kaldı</i> <i>Ağla gözlerim ağla</i> <i>Gurbette kuzum kaldı</i> (Uğurlu, 2018: 461)	46. <i>Bizim köyün dağından</i> <i>Üzüm yedim bağından</i> <i>Beni yârden ayıran</i> <i>Yansın çiğır bağından</i> (Yolcu, 2011: 222)	47. <i>A üzüm barnah gibi</i> <i>Sevdiğim oynah gibi</i> <i>Beni yardan ayıran</i> <i>Devrilsin gavah gibi</i> (Öcal, 1993: 45)	48. <i>[Tokat] bağı üzümün</i> <i>Yarım iki gözümün</i> <i>Sanma seni unuttum</i> <i>Gece gündüz sözümün</i> (Gülbeyaz, 1998: 43)
--	---	--	--

Üzüme benzer biçimde, Anadolu'da kadim zamanlardan beri yetiştirildiği bilinen zeytinin de bereket sembolü olarak yorumlandığı görülür. Diğer taraftan

kimi yörelerde hayat ağacının sembolü olarak görülen zeytinin, bilgelik ve sonsuzluk anlamına geldiği de anlaşılmaktadır. Ayrıca çekirdekli bir meyve olması dolayısıyla doğurganlığı ve yaşamı temsil ettiği düşünülür (Erdal vd., 2020: 166). Bu bakımdan kadımla iliştilirilebilecek olan bu simgenin, içerisinde yerleştirdiğimiz simge kümesiyle benzer bir anlam yüklendiğini söylemek mümkündür. Fakat tıpkı üzüm örneğinde olduğu gibi (belki de tadından kaynaklanan bir nedenle) içerisinde zeytin geçen manilerin; ayrılığı, henüz gerçekleşmemiş bir sevi ilişkisini ve bekleyişi çağrıştırdıkları görülmektedir. Aşağıda yer alan örnekler, zeytinin bu anlamlarına yönelik çıkarımlarımızı doğrular niteliktedir.

49. <i>Bi gürşun atacağım</i> <i>Zeytinin irisine</i> <i>Anam beni saklayı</i> <i>Kızların iyisine</i> (Çelik, 2005: 313)	50. <i>Zeytin toplarım zeytin</i> <i>Sepetimin içine</i> <i>Ben yârimi bıraktım</i> <i>Köyümüzün içine</i> (Yolcu, 2011: 159)	51. <i>Zeytin dalları kovuk</i> <i>Seslensem sesim boğuk</i> <i>Yok burada sevdiğim</i> <i>Gezerim boynu bükük</i> (Yolcu, 2011: 315)	52. <i>Bir taş attım zeytine</i> <i>Zeytinin irisine</i> <i>Beni çoban etseler</i> <i>Güzeller sürüsüne</i> (Çelik Peker, 2018: 76)
--	--	--	--

Türk halk kültürü içerisinde farklı inanç ve uygulamaların ortak noktası olarak karşımıza çıkan iğdenin ise yine maniler içerisinde kullanılan simgelerden biri olduğu görülür. Bu itibarla mezarların başına dikilen iğdenin yeşermesiyle ölünün cennete gideceği inancı ve nazara karşı iğde çekirdeğinin kullanılması gibi uygulamalar, iğdenin olumlu ve şifalı bir bitki olarak yorumlandığına işaret eder (Sever, 2004: 101-105). Ancak bütün bu olumlu anlamlarıyla birlikte özellikle mani evrenine gelindiğinde, iğdenin sevi ilişkilerine gönderme yapmakla birlikte (örneğin 54. mani) sonuçsuz kalan eylemlere ve kısmen olumsuzluklara gönderme yaptığı görülür. Nitekim aşağıda sitemlerle ve hoşnutsuzlukla dolu kimi örnekler, bir simge olarak iğdenin farklı (belki de olumsuz) bir anlamla geldiğine işaret eder gibidir.

53. <i>Bahçedeki iğde midir</i> <i>Dalları yerde midir</i> <i>Her bulduğunu yersin</i> <i>Sendeki mide midir</i> (Uğurlu, 2018: 469)	54. <i>İğdem in iğdesi yok</i> <i>Dibinde gölgesi yok</i> <i>Üç beş tane yâr sevdim</i> <i>Birinin faydası yok</i> (Yolcu, 2011: 161)	55. <i>İğden in dalındayım</i> <i>Hamamın yolundayım</i> <i>Gahır lanma gaynana</i> <i>Oğlunun goynundayım</i> (Öcal, 1993: 116)	56. <i>Evlerinin ö nü iğde</i> <i>İğden in dalları yerde</i> <i>Sanki biz de gelin mi olduk</i> <i>Al tavanlı yüksek evde</i> (Savaş, 2016: 225)
---	--	---	---

Son olarak bu simge kümesi içerisinde yerleştirdiğimiz cevizin ise zeytin, iğde ve üzüm gibi kısmen olumsuzlukları çağrıştırdığı söylenebilir. Necdet Tosun, tasavvufî bir simge olarak cevizden bahsederken, bu kabuklu yemiş in kısmen olumsuz bir anlamı simgelediğini (nefs-i levvâmeyi) ifade eder (Tosun, 2004: 293). Cevizin Türk kültüründe özellikle incirle birlikte kimi olumsuz anlamları

olduğuna değinen Aça ise örneğin Fethiye’den bir örnek vererek, yörede ceviz ağaçları altında yatmanın sakat kalmakla bağdaştırıldığını ifade ederek bu olumsuz inancı dile getirmiş olur (Aça, 2005: 19). Bu itibarla kültürümüz içerisinde kısmen olumsuzlukları çağrıştıran bu meyvenin, maniler içerisinde de benzer bir simgesel kullanıma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim aşağıda yer alan birçok mani örneğinde, sevi ilişkileri konu edinilmekle birlikte bu ilişkilerin bir türlü nihayete ermemesinden yakınılmakta ve sitem edilmektedir.

57. <i>Yeşil ceviz dalları</i> <i>Yere akmış balları</i> <i>Nerden geçecen yârim</i> <i>Kapatmışlar yolları</i> (Uğurlu, 2018: 586)	58. <i>Sıra sıra cevizler</i> <i>Niye ceviz vermezler</i> <i>Kör olası babalar</i> <i>Evlen kızım demezler</i> (Yolcu, 2011: 195)	59. <i>Yeşil ceviz dalları</i> <i>Sığıadı yar golları</i> <i>Yarim nirden varayım</i> <i>Bağlanmışlar yolları</i> (Savaş, 2016: 199)	60. <i>Ağaçtan düştü ceviz</i> <i>Toprakta bıraktı iz</i> <i>Aşk orucu tutarım</i> <i>Ederim sana perhiz</i> (Çelik Peker, 2018: 69)
--	--	---	---

3. Simge Kümesi: Sebzeler (Lahana-Kabak-Pırasa-Enginar-Biber-Patlıcan)

Maniler içerisinde geçen kimi sebzelerin de tıpkı meyveler gibi, basit ana-lojilerin ötesine geçerek simgesel şekilde kullanıldıkları görülür. Bu bakımdan birer simge olarak kullanılan sebzelerin de benzer bir değerlendirmeye tâbi tutulması gerekecektir.

Her şeyden önce, birçok sebzenin maniler içerisinde meyvelerle aynı işleve sahip olduklarını söyleyerek başlamak yerinde olur. Bu itibarla meyvelerin çoğunlukla sevi ilişkilerini ve kadınları simgelediğini düşündüğümüzde, maniler içerisindeki sebzelerin de benzer bir işlev gördükleri sonucuna ulaşırız. Konuya ilişkin olarak örneğin lahanayı değerlendiren Karabaş, meşhur bir ninniden (*Dandini dandini dasdana/ Danalar girmiş bostana / Kov bostancı danayı / Yemesin lahanayı*) hareket ederek bu ninninin yüzeydeki anlamıyla ele alındığında pek bir şey ifade etmediğini; fakat “dana”nın kültürümüzde genç erkekleri ve “lahana”nın ise genç kızları simgelediğini düşündüğümüzde, asıl anlamın ortaya çıktığını söylemiştir (Karabaş, 1999: 63). Bu bakımdan bir simge olarak lahananın, kültürümüzde “genç kıza” simgelediğini söyleyen Karabaş’ın savları, manilerimiz aracılığıyla doğrulanır niteliktedir. Örneğin aşağıda yer alan 61. manide bir erkek, sevgilisi olan genç kadını lahana olarak simgelemiş ve ondan bir bahane bularak evden dışarı çıkmasını istemiştir. 62. manide ise bahçedeki lahananın kızları simgelediği açık bir biçimde belirtilmiştir.

61. <i>Bahçelerde lahana Al da doğra sahana Çık kapıya ah yarım Bilmez misin bahane</i> (Çelik, 2005: 139)	62. <i>Yaylanın bahçesinde Lahana koparırım Habu kızlara bakıp Aklımı kaçıırım</i> (Çelik, 2005: 423)	63. <i>Evlerinun ustine Sıra sıra lahana E kız seni severum Dema oni anana</i> (Çelik, 2005: 267)	64. <i>Lahanayı haşladım Doğramaya başladım Sen aklıma gelince Ağlamaya başladım</i> (Savaş, 2016: 161)
--	---	---	---

Aynı simge kümesi içerisinde yer alan kabağın da yine açık bir biçimde kadınları simgelediğini söylemek mümkündür. Gerçi kabağın (hem su kabağının hem de bal kabağının) simgesel olarak birçok anlamı olduğu ve kimi inanışlar içerisinde bu anlamların oldukça kafa karıştırıcı bir görüntü çizdiği anlaşılır. Örneğin özellikle Trakya Türklerinde Bocuk Gecesi (Sedenka) olarak adlandırılan günde, bocuktan (kötücül ruhtan) korunmak için kabak tatlısı pişirilip hanelerin çatısına konulduğu görülmektedir (Güzel ve Akyurt Kurnaz, 2020: 170). Bu uygulama büyük ihtimalle Batıda mevcut olan Cadılar Bayramı'ndaki uygulamalarla; yani kabakların oyularak bunlardan fener yapılmasıyla ilişkili olmalıdır. (Zira bilindiği üzere kabaktan yapılan bu fenerlerin, kişileri cadılardan/kötü ruhlardan ve onların şerrinden koruyacağına inanılmaktadır.) Ayrıca Trakya'daki bu olumlu anlamlarına ilave olarak, özellikle Ordu civarında Mayıs Yedisi olarak kutlanan mevsimlik bayramlarda da içi boş bir kabakla genç kızların başından 15 defa su döküldüğü görülür (Engin, 2019: 80). Bu nedenle özellikle bal kabağının, Türk kültürü için olumlu bir simge olarak değerlendirilmesi gerekir. Ancak buna karşın su kabağının, özellikle Anadolu'nun içlerine gelindiğinde (Kırşehir civarında) kısmen olumsuz bir imaja sahip olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Kırşehir'deki bir halk inancında, su kabağının çok olduğu yerlerde ölümün de çok olacağına inanıldığı görülmektedir (URL-1).

Bütün bu verilere rağmen kabağın çizdiği karmaşık simgesel anlamların maniler içerisinde pek görülmediğini söylemek mümkündür. Zira kabağın da tıpkı diğer meyve ve sebzeler gibi asıl olarak sevi ilişkilerini ve kadınları imlemek için kullanıldığı anlaşılır. Örneğin 65. manide damdan kabak atan adam, esasında yaşadığı cinsel ilişkiye gönderme yapar. 66. manide kabağı oymaya çalışan fakat başarılı olamayan erkek ise yine benzer biçimde sevdiği kadınla cinsellik yaşamadığını dile getirir. Bu bakımdan kabağın açık bir biçimde güzel kadınları simgelemek için kullanıldığı görülmektedir.

65. <i>Damdan attım gabağı</i> <i>Parçaladı tabağı</i> <i>Horoz gözün kör olsun</i> <i>Ne tez ettiñ zabahı</i> (Savaş, 2016: 211)	66. <i>Kabağı oyamadım</i> <i>Tabağa koyamadım</i> <i>A benim güzel gözüm</i> <i>Ben sana doymadım</i> (Savaş, 2016: 207)	67. <i>Kabağın kökeniyim,</i> <i>Ucunun dikeniyim,</i> <i>Yiğide varacağım,</i> <i>Kötüye tövbeliyim</i> (Yazıcı, 2019: 91)	68. <i>Kara kabak kökeni</i> <i>Ele batar dikeni</i> <i>Ana baba ne bilir</i> <i>Gizli sevda çeken</i> (Emeksiz, 2003: 227)
--	--	--	--

Tıpkı kabak gibi pırasa ve enginarın da kadınları simgelemek için kullanılan sebzeler olduklarını söylemek mümkündür. Nitekim manilerin ilk ve ikinci yarılarındaki yapısal eşleşmeyle, söz konusu sebzelerin kadın simgesi olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki örnekler açık bir biçimde bu savları destekler niteliktedir.

69. <i>Bahçelerde pırasa</i> <i>Dallarına kar yağsa</i> <i>Kızlar kocasız kalsa</i> <i>Bekârlara yalvarsa</i> (Uğurlu, 2018: 471)	70. <i>Bahçelerde pırasa</i> <i>Toprağına kar yağsa</i> <i>Yoğunluk kızları</i> <i>Bugün bize yâr olsa / ööf</i> (Yolcu, 2011: 143)	71. <i>Bahçalarda enginar</i> <i>Enginarın rengi var</i> <i>Ben yârimi tanırım</i> <i>Yanağında beni var</i> (Elitok, 2006: 121)	72. <i>Bahçelerde enginar</i> <i>Enginarın dengi var</i> <i>Kayıma ela gözüm</i> <i>Her işlerin fendi var</i> (Yolcu, 2011: 206)
--	--	---	---

Ayrıca bu simge kümesi içerisinde yer alan biberin de maniler içerisinde kadınları simgeleyen bir sebze olduğu söylenebilir. Bu itibarla meyvelerden farklı olarak, örneğin biberin tadına veya acılığına gönderme yapılmaması oldukça ilginçtir. Bunun yerine sebzelere gelindiğinde, sanki simgesel anlamın sebzenin şekline göre oluşturulduğu görülür. Buradaki biberlerin ise dolmalık biberleri, yan ovaliği çağrıştırmamasından dolayı bu koşutluğun sağlandığı söylenebilir. Bu anlamda biberin kadını, biber ekmek eyleminin de cinsel ilişkileri çağrıştırdığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki mani örnekleri, bu anlamları destekler niteliktedir.

73. <i>Bahçeye biber ekim</i> <i>Ne zaman kızaracak</i> <i>Şu senin deyyus kocan</i> <i>Ne zaman zıbaracak</i> (Gülbeyaz, 1998: 41)	74. <i>Bahçelerde bibersin</i> <i>Nede güzel dilbersin</i> <i>Sana gönül veremem</i> <i>Yarın asker gidersin</i> (Kuru, 2006: 53)	75. <i>Bahçalarda bibersin</i> <i>Hem ister hem istemezsin</i> <i>Sevmediğın oğlana</i> <i>Gelin olur gidersin</i> (Çelik Peker, 2018: 68)	76. <i>Biber ekim bahçeye</i> <i>Ne zaman göverecek</i> <i>Kız senin deyyus baban</i> <i>Ne zaman geberecek</i> (Uğurlu, 2018: 471)
--	--	---	--

Son olarak patlıcanın ise bu küme içerisinde yer alan diğer sebzelerden farklı olarak sevi ilişkilerini anıştırmakla birlikte açık bir biçimde erkekleri temsil ettiği görülür. Aşağıda yer alan 77. mani “patlıcanın uğruna/varmam köylü oğluna” derken esasında bu sebzenin erkeklerle özdeşleştirilen anlamını vurgulamaktadır.

Benzer biçimde 80. manide de patlıcanla kast edilenin askerlik çağına gelmiş genç erkek olduğu anlaşılmaktadır.

77. <i>Patlıcanın uğruna Varmam köylü oğluna On beş bilezik taksan Vallah girmem koynuna</i> (Savaş, 2016: 204)	78. <i>Patlıcana su saldım Dibine vardı sandım Kapı gıcırdayınca Yârim geldi sandım</i> (Yolcu, 2011: 310)	79. <i>Baldırcanı oyamadım Dadına doyamadım Tohdurdan bir bebe aldım Adını goyamadım</i> (Öcal, 1993: 54)	80. <i>Bahçelerde badıcan, Ben askere yazılcan, Ben askerden gelince, On beş yaşlı kız alcan</i> (Yazıcı, 2019: 63)
---	--	---	---

SONUÇ

Seyfi Karabaş'ın, manilerin ilk yarıları için ortaya attığı varsayımlardan ve onun kullandığı bütüncül yöntemden ilham alan bu makalede; maniler içerisinde geçen yiyeceklerin en temel düzeyde belirli duygu durumlarına ve cinsiyet kimliğine işaret eden birer simge olarak kullanıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu itibarla çeşitli varyantlar veya eşmetinler içerisinde birbiri yerine kolaylıkla geçen bu yiyeceklerin, çeşitli simge grupları oluşturdukları ve aynı anlam çerçevesi etrafında kümelenedikleri tespit edilmiştir.

Gastronomik kültür açısından Anadolu'da çok önemli bir yere sahip olan tahılların, kimi nüans farklılıklarıyla birlikte maniler içerisinde bereket ve doğurganlığı; buna paralel olarak ise kadın cinsini ve cinselliği simgelediği anlaşılmıştır. Türk inanç ve düşünüş sistemi içerisinde büyük bir yere sahip olan meyvelerin ise tıpkı tahıllarda olduğu gibi yine bolluğu, bereketi ve bu anlamlarına paralel olarak sevi ilişkilerini ve kadınları simgelediği tespit edilmiştir. Ancak bu noktada meyvelerin özellikle tatlarıyla birlikte kültür tarihimiz içerisindeki kimi anlamlarının belirleyici olduğu görülmektedir. Nitekim sevi ilişkilerini konu alan manilerde birçok tatlı meyvenin, maninin anlamsal çerçevesini pozitif bir yöne doğru çektiği anlaşılır. Buna karşın tatları ekşi olan veya kültür tarihimiz içerisinde kimi yönleriyle olumsuz olarak düşünülen meyvelerin ise (örneğin incir ve ceviz gibi) maninin anlamsal çerçevesini olumsuz duygulara, bekleyişe, unutulmuş ve ayrılığa doğru kaydıracağı görülmektedir.

Sebzeler konusunda ise tattan ziyade sebzenin şekli ile simgenin anlamı arasında koşutluk ilişkisi kurulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bakımdan maniler içerisinde çoğunlukla meyvelerle aynı işlevi üstlenen sebzelerin de cinsiyet kimliğini anıştıran ve cinsel çağrışımlar içeren simgesel anlamlara sahip oldukları gözlemlenmiştir. Ancak meyvelerin çoğunlukla kadın cinsini

çağrıştırmasına rağmen kimi sebzelerin şekil özellikleri nedeniyle erkekleri imlediği görülmüştür.

Bütün bu veriler ışığında anonim halk şiirimizin en yaygın türü/şekli olarak kabul edilen manilerin, yiyecekleri bu türden birer simge olarak kullanmasının temel nedeninin ise söz konusu yrların iletişimde üstlendikleri işlevlerle bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zira dikkatle incelendiğinde, bütün bu yiyecek simgelerinin toplumsal çerçeve içerisinde kimi norm ve değerler nedeniyle doğrudan dile getirilemeyecek konuları dolaylı yoldan ifade etmek için oluşturuldukları görülmektedir. Dolayısıyla bu türden simgesel kullanımların veya rtmecelelerin, toplumsal baskının etrafından dolaşarak meramını anlatmak isteyen bireyin elindeki en iyi enstrüman olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle manilerde yer alan yiyecek simgeleştirmelerinin, her şeyden önce bu anlam parantezinde değerlendirilmeleri, herhalde daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abalı, İ. (2020). Iğdır Manilerinin İşlevleri Üzerine Bir İnceleme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 24, ss. 115-146.
- Abalı, İ. (2021). Türk Halk Düşüncesinde Bekâret Sembolü Olarak Bal. *Milli Folklor*, C. 17, S. 131, ss. 62-74.
- Aça, M. (2005). Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve. Editör: Gülsevin, G. ve Arıkan, M., *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* (ss. 11-22). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Akarpınar, R. B. (2000). Anadolu'da Çok Tanrılı Dinler Döneminde Görülen Bereket Törenleri. *Türkbilim*, S. 1, ss. 178-184.
- Akyıldız Ercan, C. (2017). Söylencelerde ve Masalarda Elma Sembolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), ss. 1043-1060.
- Altıer, S. (2022). Anadolu Türk Kültüründe Buğday/Başak ve Görsel Dile Aktarımı. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 12, ss. 30-62.
- Altun, I. (2008). Türk Halk Kültüründe Elma. *Turkish Studies*, C. 3, S. 5, ss. 262-281.
- Andrievskikh, N. (2014). Sexuality, and Gender Identity in Fairy Tales and Modern Women's Bestsellers. *Studies in Popular Culture*, C. 37, S.1, ss. 137-153.
- Aslan, E. (2013). Kars'ın Selim İlçesinde Yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinde Mani Söyleme Geleneği. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 33, ss. 37-57.
- Atlı, S. (2013). Taşköprü (Kastamanu)'de Mani Söyleme Geleneği. *Turkish Studies*, C. 8, S. 1, ss. 755-774.
- Başgöz, İ. (1957). *Manilerimizden*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Becer, M. (2006). *Türk Halk Bilimi İçinde Erzurum Manilerinin Yeri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Bulut, H. İ. (2014). Bir Kur'an Meyvesi Olarak İncir ve Türk Kültüründe İncir Yorumları. *Turkish Studies*, C. 9, S. 5, ss. 453-464.
- Cemiloğlu, M. (1995). *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi*. Bursa: Vipaş Yayınları.
- Ceyhun Sezgin, A. ve Bülbül, S. (2017). Türk Sanatı ve Mutfak Kültüründe Buğday. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 54, ss. 1080-1091.
- Çelik Peker, A. (2018). *Gaziantep Manilerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelik, A. (2005). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Daşdemir, Ö. (2015). Alevi-Bektaşî Geleneğinde Elma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 37, ss. 83-97.
- Demir, T. (2021). Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 7, ss. 78-89.
- Duman, M. (2004). Bazı Eski Kaynaklarda Fındık. *Kebikeç*, S. 18, ss. 303-316.
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Mâniler*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Elitok, N. (2006). *Muş İlinden Derlenen Mâniler Üzerine Bir İnceleme*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Emeksiz, A. (2003). *İstanbul Mânileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Engin, A. (2019). *Ordu Yöresine Ait Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Erdal, G. ve diğ. (2020). Anadolu ve Türk Kültüründe Zeytin. *Social Sciences Resarch Journal*, 9 (3), ss. 164-169.
- Ergun, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ergun, P. (2005). Aal Luuk Mas. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, S. 33, ss. 293-307.
- Göksu, H. (1996). *Manilerimiz*. İstanbul: Say Yayınları.
- Gülbeyaz, K. (1998). *Tokat Merkez Köylere Manilerinin Derlenmesi ve İncelenmesi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gürsoy, Ü. (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 61, ss. 43-54.
- Güzel, Ö. ve Akyurt Kurnaz, H. (2020). Türk Kültüründe Bir Miras Olarak Bocuk Gecesi Ritüeli İçeriği: Fenomenolojik Bir Araştırma. *Milli Folklor*, C. 16, S. 128, ss. 163-178.
- Işık, R. (2004). Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar ve Bunlara Bağlı Kültler. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 2, ss. 89-106.
- Karabaş, S. (1999). *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaya, D. (1996). Kıbrıs Manilerine Genel Bir Bakış. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 2(4), ss. 321-327.

- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koca, S. K. (2012). *Türk Kültüründe Sembollerin Dili*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Koca, S. K. (2017). Türk Kültürünün Gelecek Kuşaklara Aktarılmasında Sembollerin Önemi (Doğum Geçiş Dönemi Örneği). *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırma Dergisi*, S. 11, ss. 530-554.
- Kuru, M. (2006). *Edirne İli Keşan İlçesi Folklorunda Gelenekler ve Maniler*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Mirzaoğlu, F. G. (2018). Kültürel Sembol ve Süreklilik: Tokat Yazmaları ve Halk Türkülerinde Ortak Motifler ve Semboller. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu* (ss. 251-273). Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları.
- Okuşluk Şenesen, R. (2011). Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri. *folklor/edebiyat*, C. 17, S. 66, ss. 209-228.
- Öcal, A. (1993). *Boğazlıyan'da Mani Geleneği ve Boğazlıyan İle Yöresi Manileri*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Öğüt Eker, G. (1999). Bayburt Mânilerinden Hareketle İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Mâni Söyleme Geleneği. *Milli Folklor*, C. 6, S. 44, ss. 105-114.
- Özdemir, C. (2018). Anadolu Sahası Türk Masallarında Arkaik ve Dinsel Bir Motif Olarak Değişim ve Dönüşüm. *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri* (ss. 315-326). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sağlam Çalışkan, Ö. ve Sağlam, H. (2018). İnsanlık Tarihinde Üzümün Önemi. *Journal of Agriculture*, 1(2), ss. 1-10.
- Savaş, H. (2016). *Konya Manileri Üzerine Bir Araştırma ve Tasnif Çalışması*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Sever, M. (2004). Türk Halk İnançlarında ve Halk Hekimliği Uygulamalarında Meyve. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 16, ss. 95-109.
- Şenocak, E. (2007). Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri. *Milli Folklor*, S. 76, ss. 164-172.
- Şenocak, E. (2016). Halk Anlatı ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 8, ss. 228-251.
- Şimşek, E. (2008). Ölümsüzlük İlacı Elma. *Turkish Studies*, C. 3, S. 5, ss. 193-204.

- Tosun, N. (2004). Tasavvuf Kùltüründe Meyve. *Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 13, ss. 289-300.
- Uğurlu, M. (2018). *Adana Mani Söyleme Geleneği ve Adana'da Söylenen Maniler (Derleme/İnceleme)*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Adana.
- URL-1: <https://kirsehir.ktb.gov.tr/TR-64758/inanislar.html> adresinden 23.10.2022 tarihinde alınmıştır.
- Ülker, G. (2021). Eskiřehirli Bir Türkü Derlemecisi: Muammer Uludemir. *Kùltür Araştırmaları Dergisi*, S. 10, ss. 125-143.
- Yağmurdereli, N. (1963). *Manilerimiz*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.
- Yazıcı, M. (2019). *Denizli Manileri*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Yolcu, M. A. (2011). *Balıkesir Yöresi Manileri*. Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kent Arşivi Yayınları.